

NGHIÊN CỨU TÁI ĐỊNH CƯ THỦY ĐIỆN Ở VIỆT NAM THỜI KỲ ĐỔI MỚI *

NGUYỄN ANH TUẤN

Nhu cầu năng lượng của Việt Nam thời kỳ Đổi mới gia tăng không ngừng và vấn đề năng lượng điện (mà hiện nay chủ yếu thủy điện) được xem là một vấn đề chiến lược quốc gia được ưu tiên phát triển hàng đầu. Thời kỳ Đổi mới chứng kiến sự ra đời của nhiều dự án thủy điện có quy mô, nhằm đáp ứng nhu cầu về năng lượng điện cấp bách của Việt Nam. Những dự án này cũng đã và đang có tác động đến cộng đồng các cư dân có liên quan đến dự án. Xét về mức độ tác động một cách trực tiếp nhất, việc di dân tái định cư trong các dự án thủy điện là một vấn đề khó khăn hàng đầu đã và đang được đặt ra. Trong bối cảnh ấy, cuốn sách “*Nghiên cứu tái định cư thủy điện ở Việt Nam thời kỳ Đổi mới*” do Tiến sỹ Trần Văn Hà chủ biên mới đây đã được ra mắt bạn đọc. Các tác giả đã tổng hợp và giới thiệu kết quả những nghiên cứu nhỏ từ thực tiễn tái định cư các dự án thủy điện thuộc vùng miền núi phía Bắc, Trung Bộ và Tây Nguyên của các thành viên thuộc mạng lưới sông ngòi Việt Nam (VRN), từ khi thành lập (2006) đến nay.

Điểm khác biệt đầu tiên của cuốn sách này là trong bối cảnh hiện nay, việc tiếp cận nghiên cứu tái định cư các dự án thủy điện dựa trên việc phát triển mô hình mạng lưới trong đó nhấn mạnh đến sự liên hệ bền vững với các cộng tác viên địa phương như cách làm của mạng lưới sông ngòi mở ra mô hình

tiếp cận nghiên cứu vấn đề thú vị. Thay vì tiến hành nghiên cứu đánh giá hệ quả tác động của các dự án tái định cư thủy điện đến cộng đồng dân cư theo mô hình cắt lát ngang một thời điểm, một giai đoạn dự án phổ biến, nỗ lực xây dựng một mạng lưới cộng tác viên địa phương cùng tham gia nghiên cứu với sự hỗ trợ trực tiếp hay từ xa của các chuyên gia, các nhà nghiên cứu trong mạng lưới sông ngòi đã tạo nên một dạng thức nghiên cứu có tính bền vững hơn. Với cách làm này, những chuyển đổi và tác động lâu dài của một dự án thủy điện sẽ được theo dõi, nắm bắt chi tiết và cụ thể. Những vấn đề, thách thức, hệ lụy tái định cư đến cộng đồng cư dân sở tại vùng dự án vừa được cập nhật liên tục. Kết hợp với việc đào tạo, hỗ trợ về phương pháp nghiên cứu của các chuyên gia trong mạng lưới, đây là cách làm hay để không chỉ thu được những phát hiện nghiên cứu có giá trị mà còn có tính khuyến khích tinh thần nghiên cứu khoa học giúp đỡ trực tiếp và gián tiếp cho các bên liên quan trong dự án, cùng nâng cao năng lực nhận thức trước bài toán tái định cư thủy điện ở Việt Nam. Việc tìm nguồn tài trợ và hỗ trợ các nghiên cứu nhỏ có tác dụng tích cực trong việc thiết lập, duy trì và phát triển các mối quan hệ song phương, đa phương của những ai có chung một điểm nhìn, một mối quan tâm về tái định cư trong mạng lưới sông ngòi.

* Trần Văn Hà (Chủ biên) (2011), *Nghiên cứu tái định cư thủy điện ở Việt Nam thời kỳ Đổi mới (Research on resettlement in hydropower projects in the Doi moi period)*, Trần Văn Hà & Đoàn Tranh (Biên tập), Nxb Từ điển Bách Khoa, Hà Nội, khổ 16 cm x 24 cm.

Thứ hai, cuốn sách do Trần Văn Hà chủ biên, ra mắt đầu năm 2011 là sự công bố tổng hợp kết quả các nghiên cứu nhỏ của các thành viên trong mạng lưới sông ngòi từ năm 2006 đến nay về chủ đề tái định cư thủy điện ở Việt Nam. Mục đích của cuốn sách như tác giả Trần Văn Hà viết mở đầu dẫn nhập cuốn sách là:

“Các nghiên cứu được thực hiện bởi các thành viên VRN với sự đa dạng về thành phần xã hội nghề nghiệp ở các tỉnh, thành phố thuộc các trường học, cơ quan nhà nước, tổ chức phi chính phủ hoặc các xã, huyện xa xôi nơi họ đang làm việc” (Trần Văn Hà, 2011, tr. 12).

Cuốn sách vì thế giới thiệu đến bạn đọc vấn đề tái định cư từ góc tiếp cận liên ngành, đa ngành và “cơ bản không có nhiều cơ hội tiếp cận lý thuyết về di dân, tái định cư”. Đóng góp chính của các nghiên cứu công bố trong cuốn sách này là tài liệu khảo sát thực tế gắn kết với không gian xã hội về sinh thái, sinh kế của các tộc người ở các vùng miền với những nét tương đồng và khác biệt; thông qua đó, giúp độc giả hiểu được những vấn đề tái định cư do tác động của việc ngăn đập và phát triển thủy điện ở Việt Nam trong quá khứ và tương lai (Trần Văn Hà, 2011, tr. 13). Với hơn 300 trang nội dung, cuốn sách đề cập đến vấn đề tái định cư thủy điện trên một địa bàn rộng gồm miền núi phía Bắc, Trung Bộ và Tây Nguyên của Việt Nam.

Về cấu trúc của cuốn sách, ngoài bài viết dẫn nhập mang tính tổng quan, cuốn sách được chia thành ba nội dung chính. Cụ thể là: i. Nghiên cứu sinh kế và chất lượng cuộc sống; ii. Nghiên cứu về tác động môi trường đa dạng sinh học và văn hóa; iii. Nghiên cứu về tham vấn cộng đồng bị ảnh hưởng.

Phần nội dung thứ nhất tập trung phân tích những rủi ro của các cộng đồng và thực hiện quyết định tái định cư của các bên liên

quan trong dự án. Ở đây, những rủi ro có thể gặp phải có thể là điều kiện khí hậu, đất đai khắc nghiệt, nguồn nước tại nơi tái định cư khó khăn, mùa vụ và tập quán sản xuất bị thay đổi... khiến nguồn thu nhập của hộ gia đình bị suy giảm so với trước đây, sinh kế cho các hộ dân chịu tác động dự án như là một bài toán không dễ tìm câu trả lời.

Phần nội dung thứ hai giới thiệu các nghiên cứu hướng đến phân tích sự ảnh hưởng của đập thủy điện với môi trường sinh thái vùng lòng hồ và vùng hạ lưu, đa dạng sinh học và việc bảo tồn bản sắc văn hóa của các nhóm tộc người. Phần cuối của cuốn sách đề cập phân tích một số trường hợp cụ thể ở ba vùng miền khảo sát nghiên cứu, nhấn mạnh đến vai trò tham gia của người dân trong quá trình thực hiện xây dựng đập và di dân, tái định cư; phản ứng, lợi ích và hệ quả kinh tế - xã hội, sinh thái của cộng đồng bị ảnh hưởng.

Với sự cố vấn khoa học đến từ các học giả Việt Nam và quốc tế, cuốn sách “*Nghiên cứu tái định cư thủy điện ở Việt Nam thời kỳ Đổi mới*” do tập thể tác giả thuộc mạng lưới sông ngòi là tài liệu tham khảo bổ ích cho những ai quan tâm đến chủ đề tái định cư thủy điện ở Việt Nam. Cuốn sách đề cập đến vấn đề trong đa diện hướng nhìn và cách tiếp cận nghiên cứu, nhiều kết quả nghiên cứu công bố trong cuốn sách có giá trị gợi tầm nhìn sâu, xa và rộng hơn về bức tranh tái định cư thủy điện ở Việt Nam với những dữ liệu thực tế sinh động, phản ánh hiện trạng lưỡng nan đầy khó khăn trong công việc tái định ở các dự án thủy điện. Cuốn sách cũng là thông điệp mà các tác giả gửi gắm và truyền tải đến độc giả trong nỗ lực khích lệ mọi người cùng tham gia bảo vệ nguồn tài nguyên nước và sông ngòi, đảm bảo việc phát triển bền vững cho tương lai.